

УДК [347.214.2]

Ольшанецька Ольга Борисівна –

старший викладач кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету
фізичного виховання і спорту України

Olha B. Olshanetska –

senior lecturer of social and humanitarian disciplines department,
National University of Physical Training and Sport of Ukraine
(1 Fizkultury Street, Kyiv-150, 03150, Ukraine)

Межі та способи нотаріального захисту прав особи: організаційно-правовий аспект

В статті присвячено увагу аналізу організаційно-правовим аспектам нотаріального захисту прав суб'єктів суспільних відносин. Проведено аналіз нормативно-правових актів на предмет визначення особливостей та специфічних рис захисної функції нотаріату. Розглянуто низку проблемних аспектів у поглядах сучасних фахівців в сфері нотаріату щодо місця нотаріальної форми захисту прав як в самому нотаріальному процесі, так і в системі державних гарантій права особи на захист.

Ключові слова: нотаріальна форма захисту прав, нотаріат, нотаріальний акт, вчинення виконавчих написів, нотаріальні дії.

В статье посвящено внимание анализу организационно-правовых аспектов нотариальной защиты прав субъектов общественных отношений. Проведен анализ нормативно-правовых актов на предмет определения особенностей и специфических черт защитной функции нотариата. Рассмотрен ряд проблемных аспектов во взглядах современных специалистов в сфере нотариата о месте нотариальной формы защиты прав как в самом нотариальном процессе, так и в системе государственных гарантий права человека на защиту.

Ключевые слова: нотариальная форма защиты прав, нотариат, нотариальный акт, совершение исполнительных надписей, нотариальные действия.

O.B. Olshanetska Limits and Methods of Notarial Protection of Individual Rights: Organizational and Legal Aspect

The article focuses on the analysis of the organizational and legal aspects of notarial protection of the rights of subjects in social relations. For this purpose, the analysis of regulatory acts was carried out to determine the features and specific features of the protective function of the notary. An attempt was made to determine the structure of the organizational and legal mechanism for providing notarial protection of the rights of the individual, as a result of which the author's definition of “organizational and legal mechanism of notarial defense of the rights of the person” was proposed. In addition, the analysis of the legal field for the implementation of this function has made it possible to systematically present the set of normative acts that ensure its implementation. In particular, attention was drawn to the imperfection, inaccuracy of the legal regulation of the protective function of the bodies of the notary system in the Civil Code of Ukraine and the proposed changes. The author also considers the structure of legal support for the process of notarial protection of individual rights. The theoretical and methodological principles of regulation and aspects of the practical realization of the notarial form of protection of the rights of the subjects in social relations are considered. Problematic aspects in the views of modern experts in the field of notary public regarding the place of notarial protection of rights both in the notarial process and in the system of state guarantees of the right of a person to be protected are considered.

Keywords: notarial form of protection of rights, notary, notarial act, execution of executive writings, notarial acts.

Постановка проблеми. Захист прав особи є невід’ємним елементом правовідносин в будь-якій сфері суспільного життя. Захист – як інструмент забезпечення потреби у безпечному стабільному існуванні особи в певному конкретному статусі визначається ще і як інструмент досягнення балансу правового середовища в державі. Саме тому право на захист своїх прав у особи виникає як невід’ємне право за умови перебування цієї особи у публічних відносинах із демократичною державою. Остання в свою чергу забезпечує систему гарантій права на захист, а також створює умови реалізації таких гарантій в усіх сферах суспільних відносин. Україна, позиціонуючи себе як правова і демократична держава, створює належним чином закріплені на законодавчому рівні механізми захисту громадянами своїх прав та законних інтересів. Безумовно існує і система гарантій прав та інтересів особи, а надто її права на захист власних інтересів. При чому говорячи про захист, звертає на себе увагу різноманітність та варіативність способів його реалізації. Однак особливу увагу звертає на себе нотаріальний захист, який на сьогодні вважається прогресивним і надзвичайно простим для широкого доступу засобом регулювання

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день дослідженню різних аспектів нотаріального захисту майнових прав особи присвячено достатньо наукових робіт, зокрема таких авторів як В. І. Борисова, М. М. Дякович, Л. В. Єфіменко, Ю.В. Желіховська, О. В. Коротюк, Х. В. Майкут, Т. М. Підлубна, Г.П. Тимченко, Т. В. Федоренко, В. Л. Яроцький та ін.

Невирішені раніше проблеми. Аналіз публікацій в сфері цивільного права, зокрема присвячених способам захисту нотаріусам прав особи, свідчить про відсутність повного та детального дослідження питань щодо меж та способу такого захисту. Необхідність у такому дослідженні, а також недосконалість законодавства у даних питаннях і зумовлює проблематику дослідження.

Мета статі. Метою даної статті є аналіз функціонування організаційно-правового механізму реалізації нотаріального захисту прав особи.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день, нотаріальна форма захисту

прав особи чітко введена в інструментарій засобів цивільно-правового захисту прав учасників суспільних відносин, по що свідчить норма ст. 18 ЦК України. Відповідно до цієї статті нотаріус здійснює захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі у випадках і в порядку, встановлених законом [11].

Дана норма є бланкетною і відсилає до іншого нормативного акту – Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІ [8]. Вказаний законодавчий акт регулює відносини в сфері функціонування інституту нотаріату загалом, а у сукупності із ЦК України формує перший базовий рівень організаційно-правового забезпечення процесу нотаріального захисту прав особи. Кажучи про перший рівень, ми навмисно акцентуємо увагу на ієрархічності та підпорядкованості елементів організаційно-правового забезпечення аналізованої сфери. Подібна ієрархічність, детермінованість та в певному розумінні дисперсність, перш за все правового забезпечення, дає змогу стверджувати наступне:

– по-перше, на сьогодні існує необхідність більш ґрунтовного дослідження організаційних форм діяльності нотаріусів з метою впорядкування законодавства. Зокрема мова йде про наявність достатньої кількості інструкцій та порядків вчинення тих чи інших дій, або ведення окремих реєстрів, наприклад Державний реєстр речових прав на нерухоме майно тощо;

– по-друге, нотаріальний захист цивільних прав шляхом вчинення виконавчого напису на борговому документі, мова про який йде у згадуваній вище ст. 18 ЦК України – не єдина форма нотаріального захисту права особи.

Розглядаючи структуру правового забезпечення процесу нотаріального захисту прав особи слід виокремити два рівні:

– перший – загальний, який формують ЦК України та Закон України «Про нотаріат». Це рівень визначає не лише загальні засади нотаріального захисту права особи але і детермінує самі процедурні аспекти такого захисту;

– другий – спеціально-процедурний, оскільки до нього відносяться нормативні акти, що визначають або регулюють надзвичайно вузькі окремі аспекти здійснення тієї чи іншої

нотаріальної форми захисту право особи. Зокрема цей рівень формують такі нормативні акти як:

а) Постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2015 № 457 «Деякі питання надання нотаріусам доступу до Державного земельного кадастру», яка визначає умови та підстави доступу нотаріусів до Державного земельного кадастру для здійснення пошуку відомостей про зареєстровану земельну ділянку під час вчинення нотаріальних дій щодо такої ділянки (крім посвідчення заповіту) та/або проведення державної реєстрації речових прав на земельну ділянку для формування витягу з Кадастру про земельну ділянку;

б) Постанова Кабінету Міністрів України від 11.05.2011 № 491 «Про затвердження Порядку державної реєстрації заповітів і спадкових договорів у Спадковому реєстрі», яка визначає процедуру державної реєстрації у Спадковому реєстрі заповітів і спадкових договорів, посвідчених в Україні, а також посвідчених (складених та/або прийнятих на зберігання) і зареєстрованих в іноземних державах згідно з Конвенцією про запровадження системи реєстрації заповітів;

в) Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів» від 29.06.1999 № 1172.

Розглядаючи теоретично-методологічні засади організаційної складової нотаріального захисту прав особи слід звернутися до точки зору Ю.В. Желіховської. Вона зокрема вказує на те, що нотаріальна форма охорони регулює суспільні відносини, пов'язані з охороною суб'єктивного права особистості, без допомоги судових органів. Цей інститут несудового захисту є охоронним та має окреме нормативно-правове регулювання. Нотаріальна форма охорони наділена такими ознаками: відносною самостійністю, специфічністю способу правового регулювання тощо. В рамках зазначеного інституту існують групи норм, що регулюють окремі способи нотаріальної охорони. Нотаріальна форма охорони повинна включати в себе: по-перше, діяльність спеціально уповноважених органів та осіб щодо застосування права, яка відбувається з

дотриманням певних процедур; по-друге, якщо відсутня спеціальна процедура несудового захисту прав людини, то в кожному конкретному випадку особа самостійно визначає порядок захисту свого права, виходячи з власних інтересів і можливостей. Особливістю процедур, що застосовуються в межах несудового захисту прав людини, є те, що особі надається можливість самостійного їх вибору для захисту свого права. Які вчинки буде здійснювати особа, захищаючи його — це на її розсуд, головне, щоб це було в межах закону. Правовий конфлікт може виникнути не тільки у правовідносинах певних осіб. Він має місце й у випадку, якщо є реальні перешкоди (або загроза їхнього виникнення) при здійсненні цивільних прав. На подолання цих перешкод спрямовано насамперед встановлення фактів нотаріусом. Можна виділити два напрямки діяльності нотаріату щодо попередження правових конфліктів та сприяння їх вирішенню [3]:

– діяльність нотаріату як інституту превентивного правосуддя, тобто по безпосередньому забезпечення охорони прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, що дає можливість уникнути звернення до суду за захистом тих же прав;

– діяльність із охорони прав фізичних і юридичних осіб уже на стадії судового розгляду і вирішення спору, коли звернення до правосуддя уникнути не вдалося. У даному випадку діяльність інституту нотаріату спрямована на сприяння повному і всебічному дослідженню обставин справи, оптимізуючи процес доказування, полегшуючи і спрощуючи діяльність правосуддя.

Разом з тим слід навести точку зору Х. В. Майкута, який вбачає у всій сукупності нотаріальних дій лише одну – вчинення виконавчого напису – єдиним способом захисту прав. У загальному вигляді, виходячи із положень глави третьої ЦК України «Захист цивільних прав та інтересів» впливає, що під захистом слід розуміти дії уповноваженого суб'єкта, а також діяльність юрисдикційних органів та осіб, які у передбаченому законом порядку зобов'язані вжити достатніх заходів для поновлення порушеного, оспорюваного чи невизнаного цивільного права. Виходячи з вищенаведеного, слідує, що тільки вчинення виконавчого напису здійснюється нотаріусом у

той час, коли суб'єктивне цивільне право особи вже порушено. Дана нотаріальна дія є основним позасудовим безспірним способом примусового виконання зобов'язань, який дозволяє кредитору при дотриманні певних формальних вимог за допомогою нотаріуса здійснити швидке поновлення своїх порушених прав у разі невиконання боржником своїх обов'язків. Нотаріат як інститут громадянського суспільства виконує функцію охорони та захисту гарантованих Конституцією та законодавством України прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб шляхом вчинення нотаріальних дій нотаріусами від імені держави [6].

Але з подібним підходом до визначення захисної функції нотаріату не можна погодитися хоча б з тих позицій, що захист прав здійснюється в тому числі і у спосіб превентивного процесу, яким виступає нотаріальний процес в багатьох випадках.

Захисна функція нотаріату прямо передбачена ст. 5 відповідно до п 2 ч 1 якої нотаріус зобов'язаний сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права і обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду.

Разом з тим Закон України «Про нотаріат» (далі – Закон) не визначає окремо перелік нотаріальних дій спрямованих на захист прав та інтересів осіб, однак аналіз структури та норм цього закону дає змогу встановити такі нотаріальні дії, а крім того звертає увагу на той факт, що нотаріальний захист здійснюється і іншими суб'єктами уповноваженими на реалізацію функцій нотаріату [8].

Зокрема відповідно до ст. 37 у сільських населених пунктах уповноважені на це посадові особи органу місцевого самоврядування вчиняють такі нотаріальні дії, які спрямовані на захист прав осіб [8]:

- вживають заходів щодо охорони спадкового майна;

- посвідчують заповіти (крім секретних).

Відповідно до ст. 38 консульські установи України вчиняють такі нотаріальні дії [8]:

- вживають заходів до охорони спадкового майна;

- вчиняють виконавчі написи;

- приймають на зберігання документи;

- вчиняють морські протести.

Що ж стосується нотаріальних дій вчинюваних безпосередньо державними та приватними нотаріусами, то до таких дій слід віднести:

- дії спрямовані на охорону майнових прав спадкоємців, які спрямовані на забезпечення закріплення наявного спадкового майна (ст. 61-65 Закону);

- дії спрямовані на захист майнових прав особи на нерухоме майно (ст. 73-74 Закону). Нотаріус за місцем розташування жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, іншого нерухомого майна чи місцем розташування земельної ділянки, або за місцезнаходженням однієї із сторін правочину накладають заборону їх відчуження. Що правда такий захист здійснюється в інтересах специфічних суб'єктів суспільних відносин:

- г) установ банку, підприємств або організацій про видачу громадянину позики (кредиту) на будівництво, капітальний ремонт чи купівлю жилого будинку (квартири);

- д) органів опіки та піклування з метою захисту особистих і майнових прав та інтересів дитини;

- е) сторони договору довічного утримання;

- ж) сторони договору про заставу жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;

- з) іпотекодержателя;

- дії спрямовані на вчинення виконавчих написів з метою стягнення грошових сум або витребування від боржника майна (ст. 87-91 Закону);

- дії спрямовані на забезпечення морського протесту, тобто нотаріус приймає заяву капітана судна про морський протест, якщо в період плавання або стоянки судна мала місце подія, що може стати підставою для пред'явлення до судовласника майнових вимог (ст. 94-95 Закону);

- дії спрямовані на охорону та зберігання документів особи (ст. 96-97 Закону). Така нотаріальна дія захищає право власності на документи і спрямована на збереження їх цілісності та забезпечення схоронності документів, до того ж на подібні документи не

може розповсюджуватися засоби забезпечення кримінального процесу, зокрема ознайомлення та виїмка.

Для позначення нотаріальної дії також іноді використовується вираз "нотаріальний акт", під яким розуміється результат нотаріальної діяльності, різновид правозастосовного акта, що офіційно підтверджує вже об'єктивно існуючі суб'єктивні права й обов'язки. О. В. Коротюк зазначає, що нотаріальний акт має значні переваги [4]:

- нотаріально оформлений акт надає захист від імені держави;
- нотаріальний акт привселюдно визнається і має підвищену доказову силу;
- в офіційних інстанціях заперечувати такий акт проблематично;
- до здійснення нотаріальних дій нотаріус зобов'язаний роз'яснити права та обов'язки сторін, поінформувати їх про юридичні наслідки;
- нотаріальний акт повинен у повному обсязі відповідати чинному законодавству.

Однак, нотаріальний акт – це статичний елемент нотаріальної форми захисту прав особи, якщо ми говоримо про такий захист як окремий нотаріальний процес. Натомість сам захист – це динамічна діяльність спрямована не лише на недопущення порушення права особи, але і на його відновлення. В цьому контексті нотаріальний акт відіграє ключову функцію – забезпечення законності у вимогах особи щодо відновлення його порушеного права або встановлення істини чи посвідчення іншого юридично важливого факту. Захисна функція – є лише однією із функцій нотаріату, однак її реалізація можлива лише в тісній взаємодії з іншими функціями – зокрема мова йде про забезпечувальну функцію, та інші передбачені чинним законодавством. Але безумовним процесуальним завершенням нотаріального захисту – нотаріальної дії – є нотаріальний акт.

В свою чергу нотаріальні дії здійснюються в рамках відповідної процедури, яка являє собою очевидну логічну послідовність розумової діяльності правомочної особи при її здійсненні та базується на встановленні фактичних обставин справи, обранні відповідної правової норми і прийнятті рішення, що оформлюється нотаріальним актом. Процедура здійснення нотаріальної дії проводиться

відповідно до принципів національної мови, забезпечення таємниці здійснення нотаріальної дії та диспозитивності [10].

Таким чином, за своєю функціональною природою діяльність нотаріусів найбільш близька до діяльності суду, оскільки здійснюється в інтересах фізичних та юридичних осіб і має метою функцію контролю та врегулювання цивільних правовідносин. Нотаріат захищає інтереси, пов'язані з установленням очевидних фактів і обставин, тоді як суд установлює такі факти й обставини, існування яких не є очевидним і вимагає досить великого аналізу доказів. Іншими словами, на відміну від судової діяльності, предметом якої є переважно спори про право, специфіка розгляду справ нотаріальними органами полягає в тому, що повноваження нотаріуса поширюється винятково на вирішення безспірних справ. При цьому слід зазначити, що захист прав нотаріусами не має остаточного характеру. Дії нотаріальних органів можуть бути оскаржені в суді [6].

Отже за результатами проведеного аналізу ми приходимо до висновку, що структура організаційно-правового механізму реалізації нотаріальної форми захисту прав особи є досить складною і включає в себе такі елементи: детерміновану та структуровану нормативно-правову складову, яка детермінується у двох рівнях нормативних актів, за допомогою яких відбувається забезпечення реалізації захисної функції нотаріату; організаційну складову, яка уособлюється у формах нотаріального захисту та їх співвідношеннях до суб'єктів що виконують функції нотаріату; процедурну складову, яка деталізується у регламентах та алгоритмах вчинення нотаріальних дій спрямованих на захист прав та інтересів осіб.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище приходимо до необхідності зробити наступні висновки:

По-перше, доцільно під організаційно-правовим механізмом нотаріального захисту прав особи розуміти спосіб забезпечення гарантованого державою права на захист власних інтересів та прав суб'єктів суспільних відносин детермінований через послідовну реалізацію суб'єктами системи нотаріату або прирівняних до таких нотаріальних дій, які базуються на принципах функціонального забезпечення та

цільовій орієнтації державно-управлінського процесу.

По-друге, можемо стверджувати, що нотаріат є уповноваженою державою системою органів, однією із функцій якої і є захист прав особи. При цьому такий захист відбувається в різні способи та різними формами, а також різними суб'єктами, а тому норму ст. 18 ЦК України доцільно змінити та викласти в такий спосіб: «Нотаріус або інші органи чи посадові особи, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені спеціальним законом, здійснюють захист цивільних прав у випадках і в порядку, встановлених спеціальним законом». Це дасть змогу суттєво розширити та деталізувати законодавчі засади державних гарантій права особи на захист власних прав та інтересів у нотаріальному процесі.

По-третє, звертає на себе увагу диференційованість суб'єктів вчинення захисної функції в рамках нотаріального процесу, що відзначає створення з боку держави Україна максимальних можливостей для захисту суб'єктами суспільних відносин власних прав або прав третіх осіб. Разом з тим, такий захист в окремих аспектах потребує більшої уваги та деталізації, що може бути досягнуто шляхом прийняття низки підзаконних актів, детермінуючих регламентні аспекти вчинення окремих нотаріальних дій.

Список використаних джерел:

1. Дякович М. М. Нотаріальне право України : навч. посіб. / М. М. Дякович. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 686 с.
2. Єфіменко Л. В. Ступінь дослідженості питань нотаріату як органу (інституту) охорони цивільних прав у правовій науці / Л. В. Єфіменко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 8–9. – С. 27–39
3. Желіховська Ю. В. Форми та способи охорони цивільних прав та інтересів нотаріусом / Ю. В. Желіховська // «Молодий вчений». – 2014. – № 4 (07). – С. 33-38.
4. Коротюк О. В. Науково-практичний коментар Закону України «Про нотаріат» / О. В. Коротюк. – К. : ОВК, 2013. – 765 с.
5. Коротюк О. В. Нотаріальне посвідчення договорів. Практичні рекомендації : навч.-практ. посіб. / О. В. Коротюк. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – 319 с.
6. Майкут Х. В. До питання нотаріальної форми захисту цивільних прав / Х. В. Майкут // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013. – № 6-1 том 2. – С. 65-68
7. Підлубна Т. М. Нотаріальна форма захисту цивільних прав та інтересів / Т. М. Підлубна // Науковий вісник Чернівецького університету: Правознавство. – 2010. – Вип. 533. – С. 44–48.
8. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
9. Тимченко Г. П. Проблеми форм захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів / Г. П. Тимченко // Вісн. Господарськ. суду України. – 2002. – № 1. – С. 211-214.
10. Федоренко Т. В. Нотаріальні дії та порядок їх вчинення / Т. В. Федоренко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2012. – № 6. – С. 156-160.
11. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

References:

1. M. M. Diakovych, *Notarialne pravo Ukrainy : navch. posib.* / M. M. Diakovych. – K. : Alerta; KNT; TsUL, 2009. – 686 p.
2. L. V. Yefimenko, *Stupin doslidzhennosti pytan notariatu yak orhanu (instytutu) okhorony tsyvilnykh prav u pravovii nautsi* / L. V. Yefimenko // *Biuletен Ministerstva yustytsii Ukrainy.* – 2011. – No. 8–9. – Pp. 27–39
3. Yu. V. Zhelikhovska, *Formy ta sposoby okhorony tsyvilnykh prav ta interesiv notariusom* / Yu. V. Zhelikhovska // “*Molodyi vchenyi*”. – No. 4 (07). – 2014. – Pp. 33-38.
4. O. V. Korotiuk, *Naukovo-praktychnyi komentar Zakonu Ukrainy “Pro notariat”* / O. V. Korotiuk. – K. : OVK, 2013. – 765 p.
5. O. V. Korotiuk, *Notarialne posvidchennia dohovoriv. Praktychni rekomendatsii : navch.-prakt. posib.* / O. V. Korotiuk. – K. : Yurinkom Inter, 2014. – 319 p.
6. Kh. V. Maikut, *Do pytannia notarialnoi formy zakhystu tsyvilnykh prav* / Kh. V. Maikut // *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitranoho universytetu. Ser.: Yurysprudentsiia.* – 2013. – No. 6-1 tom 2. – Pp. 65-68
7. T. M. Pidlubna, *Notarialna forma zakhystu tsyvilnykh prav ta interesiv* / T. M. Pidlubna // *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu: Pravoznavstvo.* – 2010. – Vyp. 533. – Pp. 44–48.
8. *Pro notariat : Zakon Ukrainy vid 02.09.1993 No. 3425-XII* [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
9. H. P. Tymchenko, *Problemy form zakhystu tsyvilnykh prav ta okhoroniuvanykh zakonom interesiv* / H. P. Tymchenko // *Visn. Hospodarsk. sudu Ukrainy.* – 2002. – No. 1. – Pp. 211-214.
10. T. V. Fedorenko, *Notarialni dii ta poriadok yikh vchynennia* / T. V. Fedorenko // *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo.* – 2012. – No. 6. – Pp. 156-160.
11. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Kodeks vid 16.01.2003 No. 435-IV* [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.